

Mövzu 11. Azərbaycan iqtisadiyyatının investisiya mühiti

Plan:

1. Xarici sərmayə qoyuluşlarının iqtisadi əhəmiyyəti.
2. İnvestisiya mühitinə təsir edən mənfi hallar, aparılan Qanuni Tənzimləmələr.
3. Özəl sektora dövlətin maliyyə yardımı.
4. İkitərəfli İnvestisiya Müqavilələri. Vergilər və vergi dərəcələri.
5. İqtisadiyyatın sahələri üzrə investisiyaların yerləşməsi: kənd təsərrüfatı, kimya sənayesi, yüngül sənaye, inşaat və turizm, nəqliyyat, hasilat sənayeləri.

İnvestisiyanın iqtisadi inkişafdakı rolu və mahiyyətini müəyyən etmək üçün bir sıra anlayışlara diqqət yetirmək lazımdır. İnvestisiya - iqtisadiyyatın inkişafına istiqamətlənmiş ehtiyat kapital qoyuluşudur. Kapital – sahibkarlıq fəaliyyəti üçün istifadə oluna bilən iqtisadi resursdur (maddi, dəyər, intellektual) Kapital qoyuluşu – əsas kapitalın təkrar istehsalına yönəldilmiş investisiyadır. Eyni zamanda, kapital qoyuluşu mövcud fondların rekonstruksiyasına, modernləşdirilməsinə və yeni fondların yaradılmasına yönəldilmiş vəsaitdir – investisiyadır. İnvestisiya fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikası qanununda (13.01.95) investisiya fəaliyyəti ilə aşağıdakı subyektlərin məşğul ola bilməsi göstərilmişdir.

Azərbaycan Respublikası vətəndaşları, qeyri dövlət müəssisələri, idarə və təşkilatları.

Xarici vətəndaşlar.

Həmin qanunda dövlətin investisiya siyasətinin strateji məqsədləri şərh edilərək, onların həyata keçirilməsi üçün aşağıdakı istiqamətlər tövsiyyə edilmişdir.

İstehsalın texniki səviyyəsinin yüksəldilməsi.

İqtisadi artıma nail olunması.

Yeni struktur dəyişikliklərinin aparılması.

Rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalı.

Yüksək keyfiyyətli investisiya komplekslərinin yaradılması.

Qloballaşmanın genişləndiyi müasir dövrdə, xarici investisiya, ölkə daxilində sağlam rəqabətin yaradılması, ölkəyə yeni texnologiya və «knowhow» gətirilməsi, iqtisadiyyatda liberallaşmanın və müasir idarəçilik təcrübəsinin tətbiqi, insan resurslarının inkişaf etdirilməsi, ətraf mühitin qorunması, həmçinin transmilli şirkətlərin və onların məxsus olduğu ölkənin dəstəyinin qazanılması baxımından əhəmiyyətli sayılır.

Azərbaycanda neft sektoru ilə yanaşı, qeyri-neft sektorlarının da qərb sərmayəsinə açılması üçün təkliflər irəli sürüldü. Bunun üçün əvvəlcə azad bazar iqtisadiyyatına keçidin hüquqi zəmininin qurulmasına başlandı. 18 oktyabr 1991-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi Haqqında qanun qəbul edildi. Bu qanundan sonra ilk əhəmiyyətli addım 1992-ci ildə atıldı. 1992-ci ildən etibarən xarici investisiya qoyuluşlarının qorunması üçün bəzi tədbirlər görüldü. 15.01.92-ci ildə "Xarici İnvestisiya Qoyuluşlarının Qorunması" haqqında qanun qəbul edildi. Eyni zamanda, ölkə ərazisində xarici investisiya qoyuluşlarının hüquqi və iqtisadi əsasları müəyyən olundu və bunun mühafizəsi üçün dövlət zəmanəti verildi. Zaman keçdikcə üzərində müxtəlif dəyişiklər edilərək yenilənən bu qanunda Azərbaycan dövləti xarici sərmayə qanunlarının dəyişməsi, milliləşdirmə, inventarlaşdırma, təzminat, zərərin ödənilməsi, köçürmə və mənfəətin istifadəsi kimi xüsurlarda dövlət zəmanəti verdi. Müstəqillikdən sonra sərbəst bazar iqtisadiyyatına keçid qərarı alan və xarici investisiyaya qapılarını açan Azərbaycana xarici investisiya axını başladı. Lakin, qeyd edək ki, 1991-1993-cü illərdə xarici investisiyanın ölkəyə axınını həyata keçirməyə müvəffəq olunmamışdır. 1995-ildə qəbul edilərək tətbiq olunan "İnvestisiya Fəaliyyətləri Haqqında" qanun, nəhayət 19 aprel 2005-ci ildə bəzi dəyişikliklərlə yenidən Azərbaycan Milli Məclisi tərəfindən qəbul edildi. Bu qanun, ölkə iqtisadiyyatına xarici investisiyanın cəlbi, beynəlxalq iqtisadi əlaqə və müstəqilliyin inkişafı və bütün xarici investisiya qoyuluşlarının zəmanət altına alınmasını əhatə edirdi.

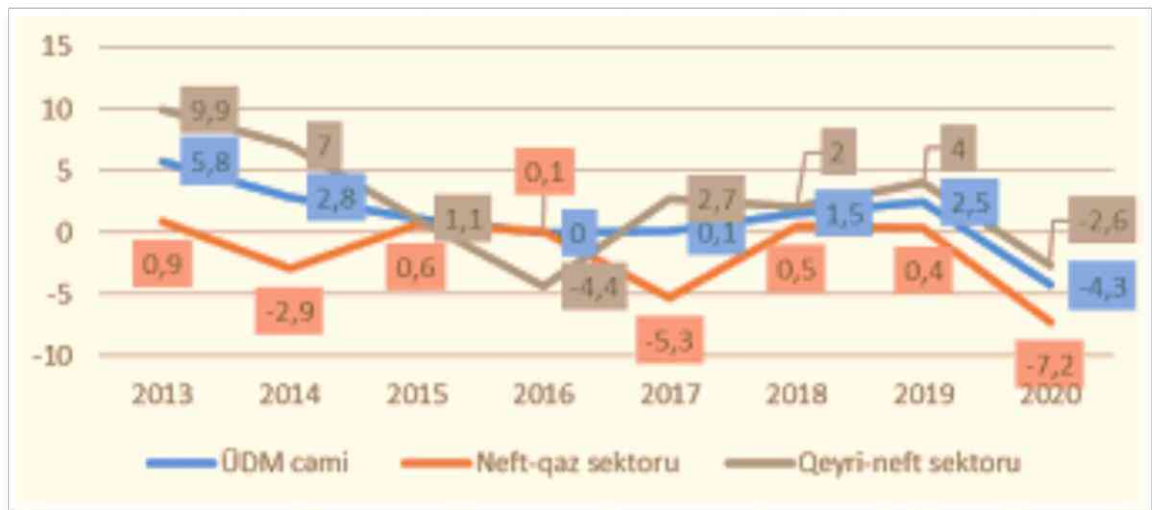
Azərbaycan iqtisadiyyatına xarici investisiya axını 1994-cü ildən etibarən başlamışdır. 1994-1997-ci illərdə xarici sərmayənin ölkəyə axınını təmin etmək məqsədi ilə qəbul edilən qanuni və inzibati dəyişikliklər nəticəsində xarici investisiyanın real olaraq axınına nail olunduğu müşahidə edilir. Xüsusi ilə zəngin neft və təbii qaz ehtiyatlarının istismarına istiqamətlənən xarici sərmayəli şirkətlərdən ilk illərdə digər sektorlarda da artmağa başladı.

Azərbaycanda 1996-1997-ci illərdə həyata keçirilən və iqtisadi stabilliyi əldə edən siyasətlərin, real iqtisadiyyatı təşviq edici dövlət siyasətləri ilə dəstəklənməməsi, 1997-ci ildən əvvəl xarici sərmayənin ölkəyə cəlb edilməsi üçün tətbiq olunan vergidən azad edilmələrdən imtina edilməsi və dövlət orqanlarının lazımi həssaslığı göstərməməsi səbəbləri ilə 1997-ci ildə istehsal sahəsinə investisiyalar qoyulmamışdır.



1994-cü ildən başlayaraq Azərbaycana xarici investisiya axını 1998-ci ildə 1139 milyon dollar ilə özünün maksimum səviyyəsinə çatmışdır. Ancaq, tətbiq olunan sərt pul siyasəti, iqtisadiyyatdakı durğunluq, gecikən özəlləşdirmə və gözlənilən iqtisadi islahatların həyata keçirilməməsi nəticəsində iqtisadiyyat bir tərəfdən deflyasiyanın təzyiqi altına girmiş, digər tərəfdən də 1998-ci ildən sonra Azərbaycan iqtisadiyyatında, xüsusilə xarici sərmayə qaynaqlı bir geriləmə müşahidə edilmişdir. 1998-ci il Rusiya böhranı ilə yanaşı ölkədəki mövcud bürokratiya, rüşvət və müəyyən sahələrdə gizli monopoliya da bu tarixdən etibarən ölkədəki xarici firma sayının əhəmiyyətli dərəcədə azalmasına və xarici investisiya nisbətinin azalmasına təsir etmişdir. Azərbaycanda xarici sərmayəyə vergi güzəştlərinin ləğvi isə qeyri-neft sektorlarındakı bu mənfi tenden-siyanı daha da təsirləndirmişdir.

Xarici şirkətlər 1994-2010-ci illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatına təqribən 80 milyard dollar həcmində investisiya qoymuşdular. Bunun 77.2%-i birbaşa investisiya qoyuluşları, 22.8%-i isə kreditlər vasitəsi ilə reallaşdırılmışdır. Birbaşa investisiya qoyuluşlarının 73%-i isə neft sənayesinə qoyulmuşdur. Azərbaycan iqtisadiyyatında xarici sərmayənin ÜDM-dəki üstünlüyü yüksək səviyyədədir. 1996-2000-ci illər arasında xarici sərmayə qoyuluşlarının həcmi ÜDM-yə nisbəti 30%-dən 35-40%-ə qədər yüksəlmişdir. 1998-ci illə müqayisədə 1999 və 2000-ci illərdə azalan xarici investisiya qoyuluşlarının ölkəyə girişi 2000-ci ilin son aylarından etibarən yenidən artmağa başlamışdır.



Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamları ilə xarici investorlar üçün cəlbedici olan metallurgiya, kimya, energetika, maşınqayırma, nəqliyyat, rabitə və digər sahələrin özəlləşdirməyə açılması xarici investisiya axınına güclü təkan vermişdir. Respublikada investorların hüquq və mənafelərinin qorunması, mülkiyyətin toxunulmazlığı, yerli və xarici sahibkarlara münbit iş şəraitinin yaradılması, əldə edilmiş mənfəətdən maneəsiz istifadə olunması ilə bağlı mühüm qanunlar qəbul edilmişdir. Azərbaycan dövləti bir sıra xarici ölkələr ilə ikiqat vergi tutmanın aradan qaldırılması, investisiyaların təşviqi və qarşılıqlı qorunması haqqında sazişlər imzalamışdır.

Neft sektorunun inkişafı ilə bərabər, həm də makroiqtisadi strukturun stabilliyə qovuşması, özəl sektorun gücləndirilməsinə dair edilən dəyişikliklər edilməyə

başladı. Nəticədə, Azərbaycan iqtisadiyyatına dünya maliyyə mərkəzləri tərəfindən yüksək miqdarda investisiya axını baş tutdu. 2001-2007-ci illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulan investisiyaların çəkisində xarici investisiyaların xüsusi rolu vardır. 2001-ci ildə Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulan investisiyaların 70%-ni xarici investisiya, 30%-i isə daxili investisiyalar təşkil edirdi. 2002-ci ildə investisiya qoyuluşlarının 80,9%-i xarici, 19,1%-i isə yerli sahibkarlar tərəfindən həyata keçirilmişdir. İnvestisiya qoyuluşlarının sektorlara görə bölgüsü isə belə olmuşdur: 77%-i sənaye, bu çərçivədə 68,5%-i neft və təbii qaz, 11,3%-i inşaat, 9,4%-i bina inşaatı, 38%-i nəqliyyat, 2,4%-i telekom-munikasiya, 1,8%-i ticarət və xidmət, 0,8%-i kənd təsərrüfatı və 2,9%-i digər sahələrə qoyulmuşdur.

2003-cü ilə nəzər yetirsək, görürük ki, Azərbaycan iqtisadiyyatına yatırılan investisiyanın 80,5%-i xarici, 19,5%-i isə daxili investisiyaların payına düşmüşdür. Sənaye sahəsinə qoyulan investisiyanın həcmi 79,7% olmuşdur. Bunun 76,2%-i neft və qaz çıxarılmasının, 1,6%-i elektrik enerjisi və su sərfinin, 1,9%-i isə emalat sahələrinin payına düşmüşdür. Aqrar sahəyə 1%, inşaat sektoruna 0,2%, ticarət və xidmətlərə 0,8%, nəqliyyata 8,7%, telekommunikasiyaya 1,4%, mənzil tikintisinə 5,5% və digər sahələrə isə 2,7% investisiya qoyulmuşdur.

2009-2014-cü illər üzrə göstəricilərə nəzər saldıqda, ümumi daxili məhsul istehsalı 40% olmuşdur. Eyni zamanda sənaye məhsulu 2,7 dəfə artmışdır. 2009-cu il ərzində ölkə ərazisində 35,6 mlrd. manatlıq ÜDM istehsal olunmuşdur. 2009-cu ilə müqayisədə 2014-cü ildə ÜDM-un həcmi təxminən 59,0 mlrd. manat olmuşdur. Beləliklə, ölkə iqtisadiyyatının inkişafında investisiyaların cəlb edilməsi və onlardan səmərəli istifadə edilməsi vacib məsələlərdəndir.

2010-cu illə 2014-cü ili müqayisə etdikdə, iqtisadiyyata yönəldilən investisiyaların həcmində 54% artım müşahidə olunur. Eyni zamanda, xarici investisiyalar üzrə 2010-cu illə müqayisədə 2014-cü ildə 8,2 milyard dollardan 11,5 milyard dollarına çataraq 36% artmışdır. Daxili investisiyalar isə 9,3 milyard dollardan 16,2 milyard dollar artaraq 69% olmuşdur.

Birbaşa investisiyaların iqtisadiyyatın inkişafında çox böyük rol oynamışdır. Birbaşa xarici investisiyalar daha çox neft sektoruna yönəldilmişdir. 2009-cu ilin əvvəllərinə nəzər saldıqda, görürük ki, ölkəyə qoyulan xarici investisiyalar daha çox Şərqi avropa və MDB ölkələri tərəfindən qoyulmuşdur. Bu ölkələr tərəfindən 30 miyard dollar təşkil etmişdir. Xarici investisiyaların adambaşına düşən həcminə görə Azərbaycan MDB ölkələri arasında daha fəaldır.

Azərbaycanda sosial-iqtisadi inkişafın təmin etmək üçün, işsizliyin azaldılması, əhəlinin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılması və Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələrinin genişlənməsi üçün mühüm addımlar atılmışdır. 1993-cü ildən 2009-cü ilə qədər Azərbaycana olan xarici investorların 25%-i ABŞ və İngiltərənin payına düşür. ABŞ və İngiltərədən sonra, Türkiyə 15% olaraq üçüncü sıradadır. İranlı

investorlar isə Azərbaycan iqtisadiyyatına 166 milyon dollar investisiya qoyublar. Bu investisiyaların 110 milyon dolları neft sektoruna qoyulmuşdur.

Ölkəyə daxil olan əsas xarici investisiya axını - beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının kreditləri, birbaşa qoyulan investisiyalar, neft faizləri, digər kredit və investiyalar formasındadır. Xarici investisiyalar daha çox kredit xarakterlidir. Buna görə də, gələcəkdə əlavə faizlərlə geri qaytarılmalıdır.

Xarici investisiyaların həcminə görə, Dünya Bankının verdiyi məlumata əsasən, keçid dövrünün on ili ərzində Azərbaycan, Orta və Şərqi Avropanın, Orta Asiyanın köhnə sosialist 26 ölkəsi arasında, beşinci yerdədir. Ölkəmizə qoyulan xarici investisiyaların həcmi, Polşa, Rusiya, Macarıstan və Çexiya kimi dövlətlərdən daha çox olmuşdur.

Neft sektoruna qoyulan investisiyalara görə, Azərbaycan keçmiş Sovet Respublikaları içində daha sürətlə inkişaf etmişdir. Buna səbəb, neft sektorundan və neft sektoruna bağlı inşaat fəaliyyətlərindən, nəqliyyat sektorlarından və az miqdarda kənd təsərrüfatı sektoru olmuşdur.

Qeyd edək ki, iqtisadiyyatın digər sahələrində ciddi bir irəliləyişlər olmamışdır. Bu kimi problemləri aradan qaldırmaq və sosial-iqtisadi vəziyyəti canlandırmaq üçün 2004-2008-ci illəri əhatə edən sosial-iqtisadi proqram hazırlanmışdır.

İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən yaradılan Azərbaycan İnvestisiya Xəritəsi xaricdən gələn iş adamlarının, hansı sahələrdə və neçə müddətlik investisiya qoya biləcəkləri haqqında köməkçi olma məqsədi daşıyır.

İngiltərənin "MAI Consulting" firmasının araştırmalarına görə 2030-cu ilə qədər cəmi sərmayə qoyuluşları 135 milyard dollara çatacaqdır.

İqtisadiyata innovasiyaların tətbiqi, istehsal strukturlarının çeşidlərinin artırılması, yeni kommunikasiya və nəqliyyat şəbəkələrinin yaradılması üçün xarici investorların ölkəyə gəlməsinin təmin etmək lazımdır.

Təbii ki, investisiya qoyuluşlarının daha çox neft sektoruna olunması və bu istiqamətdə ÜDM-un əsas bir hissəsinin neft gəlirlərindən ibarət olması narahatlıq doğurur. Neft sektorunun bir istiqamətdə inkişafı, dünya bazarlarındakı qiymət dəyişmələri ÜDM-a səbəb olmuşdur. Nəticə etibarı ilə, Azərbaycan iqtisadi tərəfdən "Holland Sindromu" ilə üz-üzə qalmışdır.

“Holland Sindromu” xaricində Azərbaycan tərəfindən xarici investisiyadan yaranan problemlər aşağıdakılardır:

- Ölkənin xarici borcunun artması,
- Xarici sərmayəli və müştərək müəssisələrin fəaliyyətlərinin daha çox tez gəlir gətirən xammal yönümlü və xidmət sahələrinə yönəlməsi,
- Ölkənin istehsal sənayesi sahələrinə xarici sərmayə payının çox az olması,

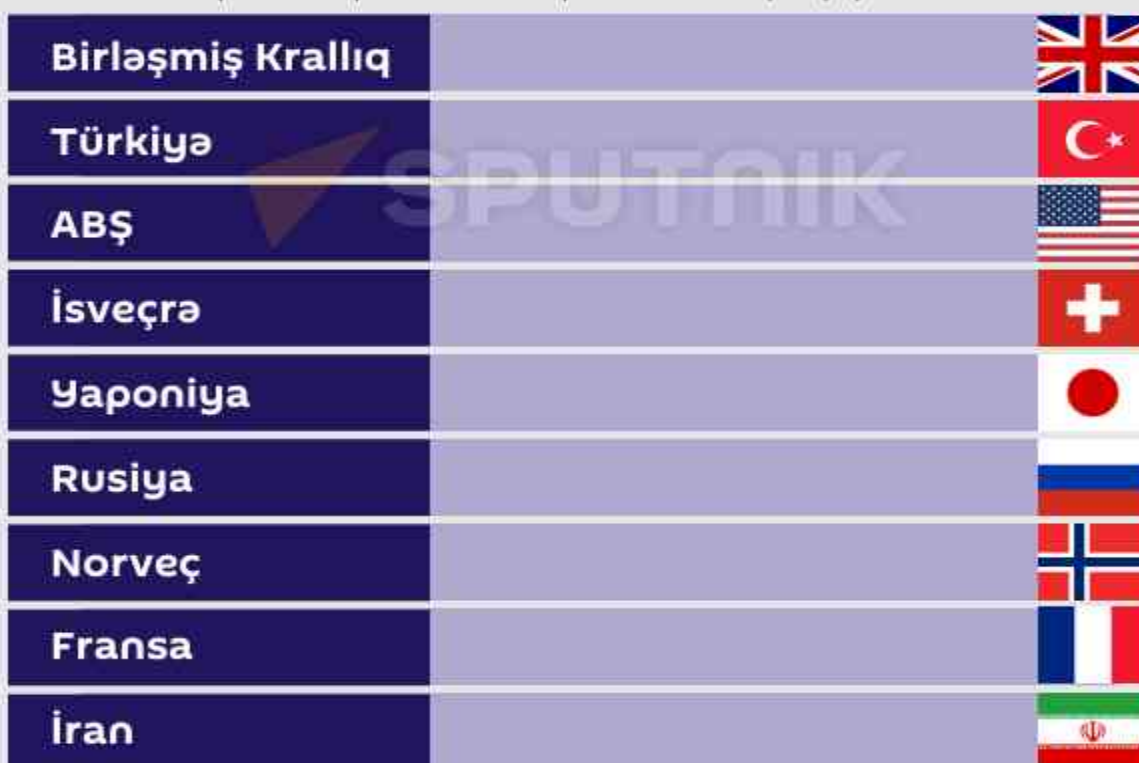
- Sərmayə qoyuluşlarının hamısının Abşeron bölgəsində toplanması nəticəsində, digər bölgələrdə xarici

Azərbaycana sərmayə qoyan əsas ölkələr hansılardır?

2023-cü ilin yanvarında xarici ölkələrin vəsaitləri hesabına əsas kapitəla yönəldilmiş vəsaitlər əvvəlki ilin eyni dövrü ilə müqaisədə 5.5% azalıb.



2023-cü ilin yanvar ayında Azərbaycanə sərmayə qoyan əsas ölkələr:



Mənbə: Dövlət Statistika İdarəsi

SPUTNIK

Qloballaşmanın maliyyə sferası ilə birlikdə, sərmayənin sərhəd tanımadığı müasir dünyada, Almaniya, Fransa, İngiltərə, Yaponiya kimi regiona daha uzaq ölkələrdən gələn investorlar, Azərbaycanda həyata keçiriləcək olan böyük həcmli müəssisələrin özəlləşdirilməsiylə maraqlanarkən, Türkiyəli investorlar, Türkiyədə

yaşanan iqtisadi problemlər səbəbiylə xarici bazarlara çıxmaları vacib ol- duğundan, dövlət dəstəyini də alaraq, Azərbaycandakı özəlləşdirməyə maraq gös- tərmləri və fərqli sektorlara investisiya qoymaları, həm investorlara, həm də ölkə iqtisadiyyatına faydalı olmuşdur.

Sosial-iqtisadi inkişafın əsas makroiqtisadi göstəricilərinin getdikcə artması, əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması iqtisadiyyatın artım tempi ilə bağlıdır. Ümumi daxili milli məhsulun strukturunda aparıcı sahələrin rolu və əhəmiyyəti getdikcə artırılmalıdır. Buna görə də, istehsal sahələrinə qoyulan investisiyaların bərabərliyinə diqqət yetirilməli və eyni zamanda da, sənaye məhsullarının ÜDM-kı çəkisi artırılmalıdır. ÜDM-un həcmində yaranan dəyişikliklərə görə demək olar ki, son illərdə maddi istehsal sahəsində bərabərlik təmin edilmək üzrədir.

Bazar iqtisadiyyatlı ölkələrə nəzər saldıqda, ümumi daxili milli məhsulun 65%-dən çox hissəsinin sənaye və kənd təsərrüfatının təşkil etdiyi görünür. Bunun üçün, investisiya qoyuluşlarında lazımi dəyişikliklərin aparılması nəzərdə alınmalıdır. Kənd təsərrüfatının inkişafı üçün, emal sənayesi ilə yanaşı aqrar bölməyə də in- vestisiya qoyuluşu zəruridir.

Xarici investisiyaların coğrafiyası da genişdir. Belə ki, Azərbaycana investisiya yatan xarici ölkələr siyahısının ilk onluğunda Böyük Britaniya, ABŞ, Yaponiya, Norveç, Türkiyə, Fransa, Çexiya, Almaniya, Səudiyyə Ərəbistanı və Rusiya kimi ölkələr qərarlaşmışdır. Ölkə iqtisadiyyatının qeyri-neft sektoruna ən çox investisiya yatan xarici ölkələrin sırasında isə Türkiyə, ABŞ, Böyük Britaniya, Almaniya, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Fransa və Rusiyanı qeyd etmək olar.

Xarici investisiyalar üzrə əsas risklərdən biri xarici və müştərək müəssisələrin regional və sahələr üzrə qeyri bərabər bölgüsüdür. Belə ki, xarici investisiyalı müəssisələr əsasən Bakı şəhərində və hasilat sənayesində fəaliyyət göstərirlər. Statistik məlumatlara görə, 2010-cu ildə 89,36%-i (975 müəssisə), 2012-ci ildə isə fəaliyyət göstərən xarici investisiyalı müəssisələrin 88,57%-i (938 müəssisə) Bakı şəhərində fəaliyyət göstərirlər. Bu müəssisələrin yerinə yetirdikləri işlərin və göstərdikləri xidmətlərin həcmi müvafiq olaraq 2010-cu ildə 23,44 mlrd. manat, 2012-ci ildə 28,61 mlrd. manat olub ki, bu da ümumi işlərin müvafiq olaraq 97,62% və 97,21%-ni təşkil edir. Mədən sənayesində fəaliyyət göstərən müəssisələrin yerinə yetirdikləri işlərin ümumi işlərdə xüsusi çəkisi 2010- cu ildə 79,3%, 2012-ci ildə isə 83,04% olub. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici investisiyalı müəssisələrin əksəriyyəti uzaq xarici ölkələrə məxsusdur. Belə ki, 2012-ci ildə yaradılan xarici müəssisələrin 63-ü MDB ölkələrinə məxsus olub ki, bu da ümumi müəssisələrin cəmi 5,9 % olduğunu göstərir. Bu müəssisələrin ümumi məhsul və xidmət istehsalındakı

payı 0,16% olub. Azərbaycanda xarici və müştərək müəssisələrin yerinə yetirdikləri işlərin 79,69 %-i (2012-ci il) 20 xarici müəssisə tərəfindən həyata keçirilir.

Müqayisə üçün qeyd edək ki, dünyada bütünlükdə xarici investisiyaların cəmi 22%-i hasilat sənayesinə, 48%-i emal sənayesinə və 30%-i xidmət sektoruna yönəldilir. Xarici ölkələr arasında investisiya qoyuluşuna görə, 2012-ci ildə Böyük Britaniya daha çox çəkiyə malikdir. Bu ölkən tərəfindən qoyulan investisiyanın həcmi 33,6% olmuşdur. Britaniya rezidentlərinin Azərbaycanda əsas kapitalla yönəltdiyi investisiyaların həcmi 1096,55 mln. manat təşkil edib. Əvvəlki illə müqayisədə Britaniya investorlarının investisiya qoyuluşu 87,99 mln. manat və ya 8,4% azalmasına baxmayaraq, 2012-ci ildə Böyük Britaniyanın Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulan xarici investisiyalarda xüsusi çəkisi 33,6% təşkil etmişdir. Bundan başqa, Azərbaycan iqtisadiyyatına daxil olan investorların arasında ABŞ, Yaponiya, Türkiyə və Norveç rezidentlərini qeyd etmək lazımdır. Bu beş ölkəni təmsil edən investorların kapital qoyuluşu ümumilikdə 2469,95 mln. manata yaxın olmuşdur. Bu da ümumi investisiyaların 75,76%-ni təşkil edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, xarici investorlarla qurulan əlaqələr sistemində müsbət dəyişikliklərin olmasına baxmayaraq, onlardan səmərəli istifadə olunmur. Belə ki, Azərbaycanda güclü xarici investisiya axınına nail olmaq üçün bütöv iqtisadi sistem formalaşdırılmalıdır.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə əsaslanaraq, qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın xarici iqtisadi fəaliyyəti iqtisadiyyatda ümumi liberallaşma prinsipləri nəzərə alınmaqla qurulmalıdır. Ölkədə iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsi mexanizmləri beynəlxalq hüquq normalarına uyğun qurulmalıdır. İqtisadiyyatın və xarici ticarət əlaqələrinin strukturu ölkənin iqtisadi potensialına, daxili tələbatına və beynəlxalq əmək bölgüsündə malik olduğu üstünlüklərə uyğun olaraq formalaşdırılmalıdır. Bu gün investisiya prosesinin fəallaşması və onun səmərəliliyinin artırılması problemləri Azərbaycan Respublikası üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Xarici investisiyaların cəlb olunmasında əsasən, müasir istehsal texnologiyalarının mənimsənilməsi, innovasiya qərarları, yeni idarəetmə sistemləri, istehsal obyektlərinin yeniləşdirilməsi nəzərə alınmalıdır. Təcrübədən də görmək olar ki, xarici investorlar daha yüksək gəlirli, ən əvvəl, ixraca yönəlmiş xammal sahələrində möhkəmlənməyə çalışırlar. Bu, çox hallarda Azərbaycan iqtisadiyyatının xammal yönümlü olmasına və texniki-texnoloji geriləməsinə şərait yaradır.

İNVESTİSİYA MÜHİTİ

Azərbaycanın neft sənayesi ilə birlikdə həm də qeyri-neft sektoruna da investisiya yönümlü sahələrin olduğunu qeyd etmək lazımdır. Bu sahələrdə investisiya qoyma baxımından cəzbedici edən faktorların başında, ucuz işçi qüvvəsi

və zəngin yer altı sərvətlər durur. Bu cəzbedici ünsürlərlə yanaşı digər müsbət parametrlərin də, başda xarici olmaqla sərmayədarları təşviq etmək üçün ümumi mənada investisiya mühitinin əlverişli olması lazımdır. Bu isə ölkədəki investisiya mühitinin müxtəlif cəhətlərdən analiz edilməsini lazımlı edir.

İnvestisiya mühitində mənfi hallar

Azərbaycan investisiya mühiti əlverişliliyi olan ölkələrdəndir. Bu baxımdan, vergi dərəcələrinin yüksəkliyi, azad bazar mühitinə zidd təsirlər və lazımi qanuni strukturun çatışmamazlığı kimi mənfi xüsusiyyətlər sahibkarlar tərəfindən risk hesab edilən başlıca amillərdir.

Vergi dərəcələrinin yüksək olması səbəbindən, özəl sektorun qeyri-rəsmi fəaliyyətə üstünlük verdiy müşahidə olunur. Özəl müəssisələrin böyük bir qismi, işçilərinə verdikləri maaşların xeyli hissəsinə qeyri-rəsmi olaraq verirlər. Kölgə iqtisadiyyatı daha çox silah, narkotik maddələr və pornoqrafik malların qanunsuz istehsalı və satışı olaraq qəbul olunmasına qarşılıq, Azərbaycanda əsas olaraq ən bəsit istehsal, ticarət və xidmət sahələrində qeyri-rəsmi iqtisadi fəaliyyətlər edilir. Aparılan bəzi dəyərləndirmələrdə, kölgə iqtisadiyyatının rəsmi iqtisadi fəaliyyətlərdən daha böyük olduğu hesablanır. Ölkədə kölgə iqtisadiyyatının səviyyəsi ilə əlaqəli bəzi beynəlxalq təşkilatlar fərqli rəqəmlər açıqlayırlar. Dünya Bankı mütəxəssislərinə görə kölgə iqtisadiyyatının həcmi ÜDM-nin 60%-dən artıqdır. ÜDM-nin 60%-i kölgə iqtisadiyyatı olaraq qəbul edildə bu nisbət on beş milyard dollardan çoxdur. Bəzi mütəxəssislər bu nisbətin 80% olduğunu iddia edirlər. Azərbaycan Statistika Komitəsinin məlumatına görə kölgə iqtisadiyyatı ÜDM-nin 18-20%-nə müvafiq gəlir. Kölgə iqtisadiyyatını seçən və ya seçmək məcburiyyətində qalan özəl sektorun qarşısına çıxan başlıca problemlərdən biri isə rüşvətdir.

Azərbaycanın kredit reytingi (kreditin geri qaytarma etimalı) Rusiya və Qazaxıstanla müqayisə edildikdə olduqca aşağıdır. Buna görə də, hələlik ölkənin özəl sektorunun dövlət zəmanəti olmadan kreditləndirilməsi riskli görünür. Azərbaycan dövlət zəmanəti ilə ən az kredit alan ölkələrdəndir. Əgər Azərbaycanın reytingi Qazaxıstan və Rusiya səviyyəsinə yüksəlsə, hər il əlavə olaraq çox aşağı faizlə 300-500 milyon dollar kredit alına bilər.

Əvvəlki illərdə Azərbaycanın kredit reytingini "Fitch" adlı beynəlxalq təşkilat həyata keçirirdi. Azərbaycan hökuməti ölkənin kredit reytinginin hesablanması üçün "Standart&Poors" və "Moody's" şirkətləri tərəfindən hesablanmasını təmin etməyə çalışır.

Aparılan Qanuni Tənzimləmələr

Ölkələrin keçid dövründəki investisiya mühitini nəzərə alsaq, görürük ki, lazım olan qanuni tənzimləmələrin azlığı, sahibkarlar tərəfindən narahatlıq doğuran sahələrin başında gəlir.

Bu səbəbdən də, 1995-ci ildən etibarən Azərbaycan Respublikasında qanun tənzimləmələri mövzusunda əhəmiyyətli addımlar atılmışdır. Gömrük, vergi, əmək, torpaq, dövlət xidməti və anti-monopoliya sahələrində qəbul edilən qanunlar ilə bir çox islahatlar həyata keçirilmişdir. 1995-2015-ci illər arasında Azərbaycanın iqtisadiyyatının bütün sahələrinə dair ölkənin spesifik şərtləri diqqətə alınaraq qanunlar qəbul edilmişdir. Avropa Yenidən Qurma və İnkişaf Bankının (EBRD) məlumatına əsasən, Azərbaycandakı ticarət qanunları kifayət qədərdir.

Qeyd edək ki, bu günə qədər aparılan tənzimləmələrdən başqa, yerinə yetiriləsi tənzimləmələr də vardır. Bu islahatların aparılması üçün Azərbaycan prezidentinin çıxartdığı fərmanların xüsusi əhəmiyyəti vardır. Prezident tərəfindən 2002-ci ilin iyul ayında alınan qərarla, Azərbaycanın xarici investisiyaya qarşı açıq qapı siyasətinin yeridildiyi və lazımı əlverişli mühitin təmininə çalışıldığı müşahidə edilir.

Milli müdafiə kimi istisnalar xaricində yeni tənzimləmələrə görə xarici investorlarla yerli investorlar eyni hüquqa sahibdirlər. Xarici investorlar tərəfindən qurulan müəssisələr, qanuni olaraq Azərbaycan müəssisəsi hesab edilir. Yəni yerli və xarici sahibkarlara eyni qanuni prinsiplər tətbiq olunur. Ancaq, şöbə və təmsilçiliklər bunun xaricindədir.

Vergi qanununda və prosedurunda aparılan dəyişikliklər vergi ödəyicilərinin vergi rejiminin şəffaflığı mövzusunda qənaətlərini artırmışdır.

Vergi qanunlarına edilən əlavə və dəyişikliklərə görə, 2004-cü ildən etibarən pul cəzalarının tətbiqi mexanizmi sadələşdirilmişdir. Bu mexanizmin tətbiq edilməsində məqsəd, kiçik və orta həcmli sahibkarlığın inkişafına mane olan şərtlərin aradan qaldırılmasıdır.

Xarici fiziki və hüquqi şəxslərin, qanuni olaraq, torpaq özəlləşdirmə haqları yoxdur, ancaq müqavilə yoluyla kirayə hüquqları vardır. Kirayəçi olmaqla birlikdə xaricilərə bir çox hüquqlar da verilmişdir.

Regionların sosial-iqtisadi inkişaf proqramı ilə birlikdə, hökumət 2005-ci ildən başlayaraq Dövlət İnvestisiya Proqramı çərçivəsində layihələr həyata keçirməyi planlaşdırmışdır. Qeyd edək ki, ölkənin iqtisadi inkişafına təkan verəcək "İnvestisiya Fəaliyyətləri Haqqında" qanun qəbul edilmişdir. Bu qanun 1992 və 1995-ci illərdə qəbul edilən qanunların yerinə qüvvəyə minmişdir. Bu qanunun əsas məqsədi, ölkədə investisiya qoyuluşlarını artırmaq üçün xarici iş adamları üçün daha şəffaf investisiya mühiti yaratmaqdan ibarətdir. 2005-ci ilin əvvəllində Azərbaycana təqribən 24 milyard dollar investisiya qoyan xarici iş adamlarının, turizm və qida sənayesi kimi yeni sahələrə investisiya qoymağa istiqamətləndirilməsi nəzərdə tutulurdu. Eyni zamanda, qeyd etmək lazımdır ki, yeni qanun xarici investorlara gəlir məhdudiyyəti gətirmir. Bu qanunun ən müsbət cəhətlərindən biri də, istehsal və xidmət məqsədi ilə ölkəyə kənd təsərrüfatı texnikası gətirən iş adamlarının vergilərdən azad olmasıdır. Bu isə, kompleks istehsal və xidmət sahələrinin

yaradılması üçün ciddi amildir ki, gələcəkdə azad iqtisadi regionların təşkilində bunun əhəmiyyəti özünü göstərməlidir. Azad rəqabət mühitinin yaradılması üçün isə antimonopoliya məəcəlləsinin tətbiqinin böyük əhəmiyyəti vardır. Beləliklə, burada məqsəd Azərbaycanın qeyri-neft sektorlarında ixrac həcmının artırılmasıdır.

Müəsisələrin Hüquqi Qeydiyyat Müddəti

Azərbaycanda istər yerli, istərsə də xarici sərmayəli müəsisələrin qurulması üçün ilk növbədə Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçməlidirlər. Qeydiyyat prosesində istənilən sənəd və arayışların təqdimi məcburidir. Qeydiyyatdan keçmə müddəti olaraq qanuni müddət 10 gün olaraq təyin olunmaqla yanaşı icraatda bu müddətin iki-üç qatına çıxdığı görünür. Ədliyyə Nazirliyindən sonra vergi orqanlarında, Sosial Sığorta Təşkilatında və Dövlət Statistika Komitəsində də qeydiyyatdan keçməsi lazımdır. 2002-ci ilin sentyabr ayında prezident tərəfindən elan edilən fərmanla, şirkətlərin qeydiyyatdan keçmə prosesində bir çox sadələşdirmələr aparılmışdır.

Əməliyyatların növlərinin xüsusiyyətləri ilə bağlı olaraq lisenziya verilməsi üçün tələb olunan sənədlərin sayı minimuma endirilib. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Sahibkarlıq fəaliyyətinin xüsusi razılıq (lisenziya) tələb olunan növlərinin sayının azaldılması, xüsusi razılıq (lisenziya) verilməsi prosedurlarının sadələşdirilməsi və şəffaflığının təmin edilməsi haqqında" 19 oktyabr 2015-ci il tarixli 650 nömrəli Fərmanına əsasən, 2015-ci ilin 2 noyabr tarixindən İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən dövlət təhlükəsizliyi ilə bağlı hallar istisna olmaqla lisenziyaların "ASAN xidmət" mərkəzləri vasitəsilə verilməsinə başlanılmışdır. Həmçinin Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Lisenziyalasdırma sahəsində bəzi tədbirlər haqqında" 21 dekabr 2015-ci il tarixli 713 nömrəli Fərmanına əsasən lisenziya tələb olunan fəaliyyət növlərinin sayı 59-dan 37-yə endirilmiş, indiyə kimi verilmiş qüvvədə olan müddətli lisenziyalar müddətsiz elan olunmuş, yeni verilən lisenziyalar isə müddətsiz müəyyən edilmiş, lisenziyanın verilməsinə görə ödənilən dövlət rüsumunun məbləğləri təxminən 2 dəfə, regionlar üzrə 4 dəfə (regional televiziya və radio yayımı istisna olmaqla) azaldılmış, lisenziya verən dövlət orqanların sayı 23-dən 4-ə, lisenziyaların verilməsi müddəti 15 gündən 10 iş gününə endirilmiş, lisenziya verilməsi üçün tələb olunan prosedurlar isə sadələşdirilmişdir.

Hüquqi baxımdan müəsisələr dörd fərqli kateqoriyaya bölünür: Limitsiz məsuliyyətli ortaqlıq (general partnership), məhdud ortaqlıq (limited partnership), məhdud məsuliyyətli cəmiyyət (limited liability company-LLC) və açıq tipli səhmdar cəmiyyəti (joint-stock company-JSC). Xüsusilə, son iki şirkət kateqoriyası daha çox seçilən hüquqi müəsisə növləridir.

Xarici investisiyalı müəsisə qurucuları, müəsisə qurduqları zaman Azərbaycan Respublikası qanunlarına müvafiq olaraq təyin olunmuş vəziyyət və

hallarda ekspertdən təbiətin qorunması ilə əlaqədar rəy almaları lazımdır. Təbii ehtiyatların istismara verilməsi, böyük komplekslərin qurulması və ya rekonstruksiyası həyata keçirildiyi zaman əlavə olaraq biznes plan ilə əlaqəli ekspert rəyinin olması məcburidir.

Mülkiyyət Hüquqlarının Mühafizəsi və Müqavilələrə Hörmət

Keçid dövründəki ölkələrdə investorlar, mülkiyyət hüquqlarının və müqavilələrin təhlükəsizliyindən narahat olurlar. Ancaq, bu mövzuda AYİB-in verdiyi məlumata görə, Azərbaycan keçid dövründəki ən yaxşı ölkələr arasında sayılır. Mülkiyyət hüquqlarının mühafizəsi Azərbaycan Konstitusiyası tərəfindən nəzərdə tutulur. 2001-ci ildə qüvvəyə minən mülki məəcəllənin, müqavilələrin, ticari münasibətlərin, mülkiyyət hüquqlarının və qiymətli kağızların struktur şərtlərini də əhatə edir. Son zamanlarda qəbul edilən mülki məəcəllə məhkəmə prosesini asanlaşdırır. Digər tərəfdən, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin 2002-ci ilin sentyabr ayında verdiyi qərarla, hökumətin mülkiyyət hüquqlarında qeyri-qanuni məhdudiyyətlərin və mülkiyyət sahiblərinə olan qeyri-qanuni təzyiqlərin qarşısının alınması nəzərdə tutulur.

Əqli Mülkiyyət Hüquqlarının qorunması

Müəllif hüququ, ticarət markası və patent qüvvədə olan qanunlar ilə tənzimlənir. 1990-cı illərin ortalarından Azərbaycan, əqli mülkiyyət hüquqlarının mühafizəsi və qeydə alınması ilə bağlı öz milli sistemini hazırlamışdır. Müəllif hüququna dair qanun (Müəllif Hüquqları və Əlaqədar Hüquqlara Dair Qanun-1996), (Patentlə Əlaqədar Qanun-1997) və ticarət markasının mühafizəsinə dair (Ticarət Markası və Coğrafi Yer Elmlərinə Dair Qanun-1998) qanun qüvvədədir. Bundan əlavə, Azərbaycan, Sənaye Mülkiyyətinin Mühafizəsinə Dair Paris Müqaviləsi; Ədəbiyyat və İncəsənət İşlərinin Qorunması Müqaviləsi kimi beynəlxalq müqavilələrdə iştirak etmişdir.

Özəl Sektora Dövlətin Maliyyə Yardımı

Dövlət tərəfindən "Sahibkarlığa Yardım Fondu" qurulmuşdur. 2003-2005-ci illər arasında fondun 250 milyard manat dəyərində özəl sahibkarlar üçün maliyyə yardımı etməsi nəzərdə tutulmuşdur. Bu istiqamətdə 2003 və 2004-cü illərdə də kredit verilmişdir.

Investorlar və iqtisadiyyata dəstək verən beynəlxalq təşkilatlar dövlətin hüquq sahəsindəki tənzimləmələrini müsbət dəyərləndirir və iş həyatına təsir edən qanun və nizamnamələri məqsədə uyğun və faydalı görürlər. Qanuni tənzimləmələr bəzi boşluqların olmasına baxmayaraq, bu mövzularda qət olunan məsafə bazar iqtisadiyyatına yeni addım atan ölkə üçün təqdirə layiqdir.

2000-ci ilin iyun ayında mərhum prezident Heydər Əliyev, rüşvətlə mübarizə ilə əlaqədar qanun imzalamışdır. 2001-ci ildə dövlət xidməti mövzusunda qanun qəbul edilmişdir. Bu qanunda dövlət məmurları üçün davranış qaydaları təyin edilməkdə və onların vəzifəyə təyini, vəzifədə irəliləməsi və əmək haqqlarının verilməsi ilə bağlı qaydalar öz əksini tapmışdır. Qanun, dövlət xidmətinin gücləndirilməsi və rüşvətə qaynaq ola biləcək faktorların azaldılmasını nəzərdə tutur.

Hökumət, eyni zamanda məhkəmə orqanlarında məhkəmələrin təsirliliyinin və müstəqilliyinin inkişafı üçün islahatlara başlamışdır. Mülki prosesual və cinayət məəcəlləsinə gətirilən yeni qanunlar hakimlərin təyində yeni metodlar ortaya çıxartmışdır. 2002-ci ilin sentyabr ayında ölkə başçısının qərarına müvafiq olaraq, xüsusi icazə və sənədlərin sayı 240-dan 30-a endirilmişdir. Bu sahibkarların qarşısındakı maneələri aradan qaldırır və icazə alma müddətini sürətləndirmək üçün əlavə ödəmələri azaldır.

Xarici İnvestisiyanın Mühafizəsinə Dair Qanunda, heç olmasa xarici sahibkarlara yerli sahibkarlarla bərabər şərtlərdə sahibkarlıq etmə şəraitinin yaradılması nəzərdə tutulur.

Qanunda göstərilən tək istisna hal, xarici sahibkarların investisiya qoyacaqları sahənin əhəmiyyəti diqqətə alınaraq yerli sahibkarların gəlirlərinə mənfi təsir etməyəcəyi halda üstün olmasıdır.

Xarici İnvestisiyanın Mühafizəsinə Dair Qanun, xarici investorların mülklərini milliləşdirir. Milliləşdirilmə qərarları ancaq Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi tərəfindən verilə bilər. Dövlət gücünün hüquqi olmayan fəaliyyəti nəticəsində meydana gələn zərərlərin təzmini də zəmanət altına alınır.

Bundan əlavə, gəlirin xarici investisiyanın öz ölkəsinə getməsinə də zəmanət verilir. Xarici investorlar gəlir və ya digər pul gəlirlərini və qanuni sərmayədarlıq fəaliyyəti sayəsində aldığı valyuta gəlirini əlaqədar vergiləri ödədikdən sonra xarici banklara köçürə bilər.

Xarici investorlar Azərbaycanda əldə etdikləri gəlirlə yenidən investisiya qoya bilər, Azərbaycan banklarına qoya bilər, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının təyin etdiyi kurs və qaydalarla valyuta ala bilərlər.

Bundan başqa, mübahisələrin məhkəmə yolu ilə həllində bir sıra əskikliklər olsa da, son illər ölkəmizdə bu sahədə mühüm islahatlar həyata keçirilmişdir. Beynəlxalq Arbitraj Haqqında Qanun 2000-ci ildə qüvvəyə minmişdir. Qanuna görə, tərəflər öz istəklərinə görə hər hansı bir xarici məhkəməyə müraciət edə bilərlər. Xarici məhkəmənin qərarı ölkədə siyasi sabilliyi pozmayacaq şəkildə, yerinə yetiriləcəkdir. Milli Məclis, Xarici Arbitrajın Qəbulu və Məqbul Sayılması haqqında 1958-ci il Nyu York müqaviləsini də təsdiq etmişdir. Bu, Azərbaycan dövləti ilə xarici sərmayədarlar arasında ortaya çıxma biləcək problemlərin Azərbaycan məhkəmələrində

baxılmadan, problemin Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinə aparılması məsuliyyətini daşıyır. Azərbaycan dövləti və üçüncü tərəflər arasındakı bəzi müqavilələr, xarici sərmayədarlara İnvestisiya Mübahisələrinin Həlli Üçün Beynəlxalq Mərkəzə (ICSID) müraciət etməyə imkan verir. Azərbaycan, ICSID tərkibində imzalanmış, "Bir Dövlətlə Başqa Bir Dövlətin Vətəndaşı Arasında Çıxan İnvestisiya Müqavilələrinin Həlli Üzrə Beynəlxalq Müqavilə"nin üzvüdür.

Azərbaycan Çin, Fransa, Gürcüstan, Almaniya, İngiltərə, İran, İtaliya, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Pakistan, Polşa, Türkiyə, Ukrayna, ABŞ və Özbəkistanla iki tərəfli sərmayə qorunması müqaviləsinə imza atmışdır. Beynəlxalq müqavilələr yerli Azərbaycan həyatına aid olduğu üçün, İkitərəfli Sərmayə Müqavilələri, bəzi sərmayədarlar üçün ölkədə inam verici müsbət mühiti təmin edə bilər.

Ölkə prezidenti sahibkarlığın inkişafı üçün 2003-cü ilin sentyabrında İş Adamları İttifaqı yaradılması haqqında fərman verdi. İttifaqın yaradılmasında məqsəd, mövcud problemlərin təsbiti, analizi və bu problemlərin həlli üçün fəaliyyətlərlə məşğul olmaqdır.

Azərbaycanda xarici sərmayənin iştirakı ilə qurulan müəssisələrin və xarici müəssisələrin quruluş sərmayəsinə eyni sərmayə olaraq qoyulmaq üzrə Azərbaycana gətirilən əmlak, gömrük vergisi və ƏDV-dən azad olaraq idxal edilə bilər. Daha sonra qoyulacaq sərmayələrdə, bəzi istisnalar xaricində 5% gömrük vergisinə tabe tutulacaq. ƏDV-dən isə azaddır.

Vergilər Nazirliyi tərəfindən tətbiq olunan vergi siyasətinin və vergilərin yığılmasının həyata keçirildiyi Azərbaycanda iki növdə vergi rejimi mövcuddur. İstehsalın Bölgüsü Müqavilələri (PSA) çərçivəsində daha çox neft və təbii qaz sektorunda fəaliyyət göstərən şirkətlər neft konsersiyum vergi rejiminə bağlıdırlar. Rəsmi vergi rejimi digər bütün hüquqi şəxslər üçün məqbuldur. Azərbaycanda vergilərlə əlaqədar, yerli və xarici sahibkarlardan alınan mənfəət gəliri vergisi 20%-dir. Sosial yardım təşkilatının gəliri, qrantlar, üzvlük haqları və ticari olmayan təşkilatlar tərəfindən qəbul edilən yardımlar gəlir vergisi xaricində tutulur. Xaricilərin gəlirlərindən kəsilən vergi gəlirin növünə görə 4%, 6% və ya 10%-dir. Gəlir vergisi 14%-30% arasında, artan nisbətli üsula görə dəyişir. 182 gündən daha az fəaliyyət göstərən xaricilərin gəlir vergisi, səfirlik işçilərinin gəlirləri istisnadır. ƏDV nisbəti 18%-dir. İstehlak vergisi qeyri-sabitdir. Sərvətlərdən (maşın, bina v.b.) əmlakın növünə görə vergi alınır. Ərazilər isə növünə və olduğu regiona görə fərqli nisbətdə vergiləndirilir. Mədən vergisi isə 3-26% arasındadır.

Azərbaycan ərazisinə daxil olan xarici vətəndaşlara aid avtomobillər, növü-nə, həcminə, məsafəsinə v.s. görə vergiləndirilir. Bundan əlavə, sadələşdirilmiş sistem vergisi adı altında fəaliyyət göstərən sahibkar və şəxslərdən, satışla əlaqədar olmayan fəaliyyətlər mal və xidmət satışlarından Bakıda 4%, digər re-gionlarda 2% nisbətində vergi alınır. ƏDV, sərvət və gəlir vergilərinin ödəmə-ləri xaricindədir.

Azərbaycanda investisiya qoyuluşu ilə əlaqədar planlaşdırmada Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, diqqətə alındıqda, region ölkələri ilə birlikdə mühüm bazar potensialına sahib olduğu görülür. Azərbaycana investisiya qoyularkən, Azərbaycan bazar potensialından çox regionun bazar potensialının, regionun da bu gündən daha çox gələcək potensialının diqqətə alınması lazımdır.

Region bazar potensialı diqqətə alınacağına görə, Azərbaycanda ixraca dair, dünya qiymətləri ilə rəqabət edə biləcək şəkildə malın maya dəyərini və qiymətini aşağı səviyyələrdə tuta bilən ölçüdə və böyüklükdə etmək şərti ilə bir çox sahədə investisiya qoyuluşu mümkündür. İqlim şərtləri və toprağın münbit olması, kənd təsərrüfatı sənayesinə investisiya qoyuluşlarına müsbət təsir edir. Neft sektorundakı investisiya qoyuluşları həm də bank, maliyyə sektoru və digər xidmətlər sektorundakı investisiya qoyuluşlarına da öz müsbət təsirini göstərir.

Ümummilli lider cənab Heydər Əliyev tərəfindən 2002-ci ildə yerli və xarici iş adamları ilə müzakirələr aparılmağa başlandı. Bu müzakirələrdən sonra alınan yeni qərarlarla, sahibkarları təşviq edən və qabağını açacaq şəkildə, sərbəst bazar iqtisadiyyatına keçid üçün lazımi hüquqi və təşkilati strukturdakı müsbət inkişafı ilə birlikdə məşğuliyyətə ehtiyacın sürətlə artması, Azərbaycana investisiya qoyulması və iqtisadi əlaqələrə aparılması üçün sərmayə və bazar iqlimini daha əlverişli hala gətirmişdir.

Almanya, Fransa, İngiltərə, Yaponiya kimi regiona daha uzaq ölkələrdən gələn investorlar, Azərbaycanda həyata keçiriləcək olan böyük həcmli müəssisələrin özəlləşdirilməsi ilə maraqlanmağa başladılar. Türkiyəli investorlar, Türkiyədə yaşanan iqtisadi problemlər səbəbi ilə xarici bazarlara çıxmaları vacib olduğundan, dövlət dəstəyini də alaraq, Azərbaycandakı özəlləşdirməyə maraq göstərmələri və fərqli sektorlara investisiya qoymaları, həm investorlara, həm də ölkə iqtisadiyyatına faydalı olacaqdır.

İkitərəfli İnvestisiya Müqavilələri

Azərbaycan Çin, Fransa, Gürcüstan, Almaniya, İngiltərə, İran, İtaliya, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Pakistan, Polşa, Türkiyə, Ukrayna, ABŞ və Özbəkistanla iki tərəfli sərmayə qorunması müqaviləsinə imza atmışdır.

Beynəlxalq müqavilələr yerli Azərbaycan həyatına aid olduğu üçün, İkitərəfli Sərmayə Müqavilələri, bəzi sərmayədarlar üçün ölkədə inam verici müsbət mühiti təmin edə bilər.

Sərmayəyə İştiraklar və Köməklər

Prezidentin 2003-ci ilin sentyabr ayında çıxartdığı fərman səpgisində sahibkarların inkişafına yardım üçün, İş Adamları İttifaqı qurulmuşdur. İttifaq mütə madi olaraq mövcud problemlərin təsbiti və analizi və bu problemlərin həlli üçün

fəaliyyətlərlə məşğul olacaqdır. İttifaq, xarici sərmayədarların da problemləri ilə maraqlanaraq onların səslərinin eşidilməsində köməkçi olacaqdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Fərhad Rəhmanov, Elçin Süleymanov, Azərbaycan İQTISADİYYATI: Makroiqtisadi Analiz Ali Məktəblər Üçün Dərs Vəsaiti Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası Bakı-2021. Səh 279-300
https://www.researchgate.net/publication/365185158_Azərbaycan_Iqtisadiyyatı_Makroiqtisadi_analiz
2. Sinan Oğan, “Bağımsızlığının Onuncu Yılında Azərbaycan Ekonomisi və Türkiyə ilə İqtisadi İlişkileri”, www.ceterisparibus.net/arsiv/s_ogan.pdf. (13.03.2003).
3. Aras O. N., Süleymanov E. (2010), “Azərbaycan iqtisadiyyatı”, Bakı: Şərq-Qərb. <http://ebooks.azlibnet.az/book-qUreBt0n.html>
4. “Azərbaycan Respublikasının Sosial-İqtisadi Vəziyyəti”, s.22.
5. 2018-Cİ İLDƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFINA DAİR ARAYIŞ
6. Aras O. N., Süleymanov E. (2010), “Azərbaycan iqtisadiyyatı”, Bakı: Şərq-Qərb. <http://ebooks.azlibnet.az/book-qUreBt0n.html>
7. Abbasov Ç.A., Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya yolları. Bakı 2005
8. Namazova C. İnvestisiyalar. Bakı 2014
9. Zeynalov V.Z. Azərbaycanda İnvaestisiya siyasəti. Bakı 2012
10. Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələri 2013, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. Bakı 2012
11. “Xarici investisiyaların qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı 15 yanvar 1992
12. Allahverdiyev H.B., Qafarov K.S., Əhmədov Ə.M. İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi. Dərslik, Bakı, 2002.
13. Osman Nuri Aras, “Azerbaycan İqtisadiyyatında Sermaye Strategiyasının Nezeri İnfastrukturu”, *Azerbaycan İqtisadiyyatında Strateji Problemleri adlı Konferans Materialları*, Bakı, 14-15 Mart 2002, ss.209-212.
14. <https://economy.gov.az/article/investment-condition/21336>
15. <https://www.economy.gov.az/article/investisiya-t%C9%99minat%C4%B1n>
16. www.economy.gov.az.